

ПОЧУТИ ФРАНКА

Доповідь, виголошена 27 серпня
2016 року перед Львівською оперою
під час мистецького дійства з нагоди
вшанування 160-х роковин із дня
народження Івана Франка.

Говорити просто неба особливо відповідально й ризиковано – тут ближче до Бога. Тим паче, коли промовляти доводиться у час війни. Війна завше чітко відмежовує правду від брехні.

Сьогодні відзначаємо Франкові великі роковини.

Ювілеї у нас люблять. Люблять тому, що розглядають переважно як привід до бучного святкування. Особливо, коли йдеться про ювілеї померлих, і не треба нести подарунки. Це просто чудова okazія для свята.

Відомо, що за життя Франко не любив ювілеїв, тож навряд чи надто втішився б і посмертним ушануванням. Для цього він був занадто скромною людиною. «Я взагалі не охочий до всяких роковин», – казав приятелям. Зрештою, ті ювілейні свята, які влаштовувала Франкові громада, – це були роковини творчості, а не життя.

Проте ювілейні святкування таки мають сенс, коли є виявом справжньої шани, а не поверхового інтересу до постаті ювіляра.

«Народ, що не шанує своїх великих людей, не варт зватися освіченим народом». Ці Франкові слова, виголошені на ювілеї його духовного батька, вчителя й мучителя Михайла Драгоманова, є мірилом для всяких ювілеїв.

Утім упевнений: Франко прагнув бути не пошанованим, «відсвяткованим» чи тим паче звеличеним, а *прочитаним, почутим і зрозумілим*.

Товариство, візьмімо до рук бодай 20-гривневу банкноту з портретом Франка, до якої, зізнаймося, останнім часом почали ставитися доволі зневажливо, особливо відколи її вартість становить в еквіваленті менше ніж один долар... Прочитаймо нарешті ті слова, які там написано:

Земле, моя всеплодючая мати!
Сили, що в твоїй движесь глибині,
Краплю, щоб в бою сміліше стояти,
Дай і мені!

Ці слова, покладені на папір ще міцною рукою 24-літнього поета, і сьогодні звучать як заклинання, як кредо, як молитва. Так, ніби написано їх було не чорнилом, а кров'ю. Ми ж так рідко звертаємо на них увагу, хоча щодня бачимо на засмальцьованих купюрах.

Непрочитаність Франка – невтішний діагноз нашої інтелектуальній оспалості та історичній безвідповідальності. Адже, попри номінальну *присутність* Франка в нашому житті, те, що його творча спадщина досі залишається не тільки не осмисленою, а навіть не виданою в повному обсязі, означає його фактичну *відсутність* у духовно-культурному просторі сучасної України. І жодні формально-ритуальні вшанування не компенсують цієї кричущої відсутності *пророка у своїй Вітчизні*.

Непочутого пророка.

Пророка, перестороги якого ми проігнорували, і національного Вчителя, уроки якого все ще не засвоїли.

Переконаний: саме зараз для цього найвищий час.

Дехто скаже: в країні війна. Хіба нам сьогодні до Франка?

Я ж насмілюся відповісти: та тому й війна, що не вміли ми (і наші попередники) вчасно дослухатися до слухних Франкових порад і віщих пересторог.

Ось, до прикладу, лише кілька з них, які сьогодні, як на мене, звучать особливо актуально. Як відомо, головну духовну недугу українства Франко вбачав у потворно-патологічному явищі москвофільства, бо обґрунтовано вважав, що «москвофільство, як і усяка підлість, всяка продажність і деморалізація – це міжнародне явище, гідне загального осуду і боротьби з ним».

Отож мислитель чітко усвідомлював, що найбільша загроза йтиме зі східного рубежу України, та наполегливо закликав готуватися мужньо відстоювати національні інтереси – і не лише силою слова, а й силою зброї:

Якби-то нам з Дону
Та не було грому,
То вже б ми над Бугом, Сяном
Не дались нікому.
Якби-то над Доном
Стали ми рядами,
Залізними панцями
Сперлися з ордами!

Це ж немовби про нинішній конфлікт на Сході, на початку якого ми своєчасно «залізними панцями не сперлися з ордами», тому й маємо таку ситуацію, яка сьогодні склалася.

Лейтмотивом багатьох Франкових творів був заклик до готовності, якого українці вчасно не почувли.

Муштруйся, рекруте-небоже, ...
Оружжя з рук не випускай!
...Учись, щоб був ти сильним мужем,
Як засвітає день новий!
Учись, щоб в ряд ти став готовим,
Як крик роздасться бойовий!

Чи була готова Україна до анексії Криму? Чи було готове українське військо до російської агресії та інвазії? Чи готова була держава до ліквідації перших проявів сепаратизму на Донеччині та Луганщині? Скажімо відверто: ні, не була.

Недарма Франко пророче написав в «Одвертому листі»: «Горе нам, горе нашій нації, коли велика доба застане нас малими і неприготованими».

А в поемі «Великі роковини» немовби прогнозував необхідність готуватися до майбутньої «гібридної війни»:

Мовиш: нині інші війни.
Ну, то іншу зброю куй,
Ум остри, насталою волю,
Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!

Може, саме зараз, у вирі страшних історичних випробувань, перед загрозою нового розшматування російською імперією зла (що її письменник свого часу називав «тюрмою народів» та «темним царством»), ми спроможемося нарешті *почути* Франка.

І для цього, на мою думку, необхідно транспонувати поняття Франкової величі з рівня інстинкту – на рівень інтелектуальної рефлексії: від культу – до розуміння.

Слід відкинути набік дрібничкові комплекси та амбіції, позбутися страху неготовності та спокутувати наш історичний борг перед Франком – «не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею». І насамперед – нарешті підготувати й видати *Повне зібрання творів* Франка. Щоб обґрунтовано судити про світову велич письменника-мислителя, *даймо Франка світові* – цілісного, необкраяного і несфальшованого. Інакше гріш ціна нашій шані й любові.

***

...Серпень цього року щедрий на знаменні дати. 160-річчя Івана Франка збіглося з 25-річчям Незалежності України.

Та мені здається, що ми лише наближаємося до справжнього Франка. І лише прямуємо до справжньої незалежності – не стільки політичної, скільки духовної. «Бо незалежність політична взагалі нічого не значить, порівняно з внутрішнім соціальним рабством, – писав 22-річний письменник. – Яка користь буде для нашого народу з того, що наші податки замість росіянина чи пруссака буде брати і витрачати уряд, який складається з наших власних панів, що дбають... лише про самих себе, а не про благо народу?»

Сьогодні ці питання стоять перед нами не менш гостро, ніж тоді, коли вперше лягли на папір з-під Франкового чесного пера.

Тож для мене Франко – це провісник України по-справжньому незалежної.

Іншої України, яку нам ще тільки належить створити – і насамперед відвоювати від імперських зазіхань.

України, яка має ґрунтовну європейську освіту, а проте не забуває свого коріння.

України, яка вільно розмовляє багатьма чужими мовами, а проте найбільше любить і шанує свою, рідну.

України, яка не декларує себе «найпрацьовитішою нацією у світі» та не висуває претензії на власну винятковість, а наполегливою, розумною й доцільною працею утверджує свою самобутність та самостійність, щоденно зміцнює свій добробут та захищає свою гідність і свободу.

Будьмо відверті: таку Україну нам ще тільки належить створити.

Україну європейську. Україну українську.

Якщо ми її створимо, це буде найкращим пам'ятником Франкові – людині, яка зробила себе сама – всупереч умовам та оточенню.

Тому Франкова історія – не стільки історія життєвої трагедії, скільки героїчна історія *творчого успіху*, перемоги інтелекту над обставинами, духу над матерією.

«Чи побіди довго ждати?

Ждати довго!»

То й не жди ж!

Нині вчися побіждати,

Завтра певно побідиш,

– читаємо у «Великих роковинах».

Переконаний: настав час українську історію й культуру розглядати не в парадигмі поразки, а крізь призму *успіху* (*перемоги*). Зазирнувши в дзеркало свого минулого, маємо побачити там не жалісливу жертву хронічного програшу, а певну себе, вповні сформовану й зреалізовану особистість, якій є, чим пишатися, і є, за що боротися.

Тільки так можна відкрити перед собою вікно майбутнього, а не причинити віко історичної домовини.

Тільки так маємо шанс перемогти у тій страшній, виснажливій війні, якою обпечена наша країна, наша пам'ять і наша совість.

* * *

...В одному з останніх своїх віршів Франко благословляв на боротьбу юну панну, сестру-жалібницю, яка доглядала хворого письменника у шпиталі Січових стрільців. Навесні 1916 року вона проміняла білий халат на сірий стрілецький однострій і взяла до рук кріса, щоб пліч-о-пліч зі своїми побратимами й посестрами виборювати свободу своїй бездержавній тоді нації.

«Молодосте, щастибі, щастибі!» – благословляв цю мужню дівчину недужий поет у своєму передсмертному заповіті, а разом із нею – і тисячі таких самих хлопців і дівчат, які не шкодували свого життя заради утвердження національної ідеї.

Коли Франко писав ці рядки, на українських землях також тривала війна. Велика війна, яку лише згодом назвуть Першою світовою. Тоді ніхто ще не знав, що вона лише перша, і ніхто не відав, коли вона закінчиться. Як і тепер...

Коли Франко в останні роки свого життя знемагав від страшної хвороби, Україна знемагала у полум'ї Світової війни.

Коли Франко не мав влади над своїми паралізованими, покрученими артритом руками, Україна не мала влади над власними землями, розшматованими чужими імперіями.

Коли Франко стояв на порозі вічності, Україна стояла на порозі державності. І національне воскресіння 1917–1921 років було б неможливе без Франка.

Бо саме він був його предтечею і його пророком.

Пророком, що помер напередодні, так і не вступивши до Землі обітованої.

Вступили інші, кому судилося відродити власну державність, і невдовзі знову її втратити через власні чвари, дріб'язкові амбіції та політичну недалекоглядність.

Шанс на самовладне панування у власному національному домі – «рідній хаті» – було злочинно змарновано.

Тоді, 100 років тому, ми цей шанс втратили.

Не втратьмо його сьогодні.

Історія нам цього не пробачить.

Наші мертві не пробачать нам цього.

І той, чиє тіло упокоїлось сто років тому на Личаківському цвинтарі у Львові.

І його сини – Петро і Тарас, які в перших лавах стали до бою «за Україну, за її волю» у Легіоні Січових Стрільців.

І ті, чиї кості сьогодні біліють у степах Донбасу чи спочивають у свіжих могилах на полях почесних поховань, вкритих національними стягами, калиною і терном.

Вони дивляться нам в очі з омитих дощами фотографій, молоді-молоді, немовби промовляють до нас Франковими словами: «Не забудь, не забудь Юних днів, днів весни...»

Їхні юні дружини й неповнолітні діти дивляться нам в очі, бо не годні змиритися з тим, що в одну мить обернулися на вдів і сиріт.

Вони не пробачать нам, якщо ми знову проґавимо свій шанс.

Не проґавмо.

В наші очі дивиться доктор Іван Франко – малий Мирон та український Мойсей.

Хлопчик з очима філософа.

Філософ з очима пророка.

Він вдивляється в нашу душу.

Хай побачить там огонь, а не попіл.

Слава Україні!